

Toshihiko Izutsu, *Tasavvufun Özü*, çev. Naoki Yamamoto-Nadide Doğru, İnsan Yayınları, 2025, 122 s.

Toshihiko Izutsu, *The Essence of Sufism*, trans. Naoki Yamamoto-Nadide Dogru, İnsan Publications, 2025, 122 p.

Dr. Öğr. Üyesi İsa YALÇIN¹

¹Bitlis Eren Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bitlis
· iyalcin@beu.edu.tr · [ORCID](https://orcid.org/0000-0002-1735-2489) > 0000-0002-1735-2489

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Kitap İncelemesi/Book Review

Geliş Tarihi/Received: 12 Ağustos/August 2025

Kabul Tarihi/Accepted: 28 Kasım/November 2025

Yıl/Year: 2025 | **Sayı – Issue:** 59 | **Sayfa/Pages:** 871-880

Atıf/Cite as: Yalçın, İ. "Toshihiko Izutsu, *Tasavvufun Özü*, çev. Naoki Yamamoto-Nadide Doğru, İnsan Yayınları, 2025, 122 s." Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 59, Aralık 2025: 871-880.

**TOSHIHIKO IZUTSU, TASAVVUFUN ÖZÜ, ÇEV. NAOKI
YAMAMOTO-NADİDE DOĞRU, İNSAN YAYINLARI, 2025, 122 S.**

Tasavvufun Özü, Japon düşünür Toshihiko Izutsu'nun (1914-1993) kaleme aldığı, ilk 1980'de Japonya'da yayımlanan ve 2025'te Türkçe'ye kazandırılan önemli bir eserdir. Izutsu, bu çalışmada İslâm düşüncesinin temel dayanaklarını ortaya koymayı amaçlamakta; özellikle vahdet-i vücûd öğretisi çerçevesinde İbnü'l-Arabî'nin (öl. 638/1240) düşüncelerine giriş mahiyetinde bir perspektif sunmaktadır. Eser, "İslâm Düşüncesinin Kökleri: Mistik Öznelliğin 'Cogito'su" ve "Varoluşsal Tezahürün Metafiziki" başlıklı iki ana bölümden oluşmaktadır. Ele alınan meseleler, bilinç dönüşümüne ve varlık anlayışına dair kapsamlı ve çok katmanlı bir çözümleme sunmaktadır. Izutsu'nun metodolojisi, disiplinlerarası ve kültürlerarası bir karaktere sahiptir. Yazar, Doğu düşünce gelenekleri arasında kurduğu karşılaştırmalı diyalog aracılığıyla tasavvufi kavramları evrensel bir perspektife yerleştirmeyi hedeflemektedir. Bu yaklaşım sayesinde eser, İslâm düşüncesini yalnızca kendi geleneksel sınırları içinde değil, aynı zamanda Doğu felsefesi bağlamında da daha geniş bir perspektiften yorumlama gayesi taşımaktadır. Bu çerçevede müellif, sûfilerin görüşlerine de yer vererek İslâm düşüncesinde bilinç ve varlık tecrübelerinin çok katmanlı yapısını ortaya koymaya çalışmakta ve bu içsel tecrübeyi tasavvufi kavramlarla felsefi düzlemde anlamlandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, İslâm Felsefesi, Bilinç, İbnü'l-Arabî, Izutsu.

**TOSHIHIKO IZUTSU, THE ESSENCE OF SUFISM, TRANS. NAOKI
YAMAMOTO-NADIDE DOGRU, INSAN PUBLICATIONS, 2025, 122 P.**

The Essence of Sufism is an important work written by Japanese thinker Toshihiko Izutsu (1914-1993), first published in Japan in 1980 and translated into Turkish in 2025. In this work, Izutsu aims to lay out the fundamental pillars of Islamic thought; specifically, he offers an introductory perspective on the ideas of Ibn al-Arabî (d. 638/1240) within the framework of the doctrine of wahdat al-wujud. The work consists of two main sections titled "The Roots of Islamic Thought: The 'Cogito' of Mystical Subjectivity" and "The Metaphysics of Existential Manifestation." The issues addressed offer a comprehensive and multi-layered analysis of consciousness transformation and the understanding of existence. Izutsu's methodology is interdisciplinary and intercultural in character. Through the comparative dialogue he establishes between Eastern thought traditions, the author aims to place Sufi concepts within a universal perspective. Thanks to this approach, the work seeks to interpret Islamic thought not only within its own traditional boundaries but also from a broader perspective within the context of Eastern philosophy.

Within this framework, the author seeks to reveal the multi-layered structure of consciousness and existential experiences in Islamic thought by incorporating the views of Sufis, and to interpret this inner experience philosophically through Sufi concepts.

Keywords: Tasawwuf (Sufism), Islamic Philosophy, Consciousness, Ibn al-Arabi, Izutsu.

Toshihiko Izutsu, dilbilimi ve İslâm düşüncesi alanlarında kaleme aldığı çalışmalarla tanınan önemli bir Japon düşünürüdür. Özellikle Kur‘ân semantiği, tasavvuf ve karşılaştırmalı felsefe üzerine yazdığı eserlerle Doğu ve Batı düşünce gelenekleri arasında köprü kurmuştur. İslam Tetsugaku no Genzō (イスラーム哲学の原像), Türkçe’ye çevrilmiş adıyla Tasavvufun Özü, müellifin 1980 yılında Japonya’da yayımlanmış önemli eserlerinden biridir. Adından da anlaşılacağı üzere bu eser, sūfizmin temel dayanaklarını ve aslî mahiyetini ortaya koymayı hedefler. İslâm düşüncesindeki ana temaları, özellikle vahdet-i vücūd öğretisi çerçevesinde ele almakta ve meseleleri İbnü’l-Arabî’nin düşüncelerine bir giriş mahiyetinde sunmaktadır.^[1] Izutsu, bu çalışmasında İbnü’l-Arabî’nin varlık anlayışını merkeze alarak İslâm düşüncesinin özünü kavramaya yönelik kapsamlı bir çözümleme ortaya koymaktadır.

İncelemeye konu olan eser, yapısal olarak iki ana bölüme ayrılmış olup konferans üslubunda kaleme alınmıştır. Birinci bölüm (s. 7-77) “İslâm Düşüncesinin Kökleri: Mistik Öznelliğin ‘Cogito’su” başlığını taşımakta ve birkaç konferans altında tasnif edilmektedir. Izutsu, bu kısımda öncelikle tasavvuf ile felsefenin buluşma noktalarını tarihî bağlam içerisinde ele alır ve tasavvufî gelişimin İslâm felsefesi geleneğine nasıl nüfuz ettiğini ortaya koyar. Bu bölümde “mistik tecrübe nedir?” sorusuna yanıt arayan yazar, tasavvufî deneyimin mahiyetini ve bunun felsefî düzlemde nasıl ifade edilebileceğini tartışır. Ayrıca Necmeddin-i Kübrâ (öl. 618/1221) gibi erken dönem sūfilerinin görüşlerine yer vererek İslâm düşüncesinde bilinç ve varlık tecrübelerinin çok katmanlı yapısını ortaya koymaya çalışır. Bölümün devamında Izutsu, sūfî bilincinin yapısı ve katmanlarını incelemek için karşılaştırmalı bir yaklaşım benimser. Özellikle sūfilerin derûnî tecrübesi ile bazı şamanistik deneyimler arasında benzerlikler kurar ve “şamanik dünya” ile “sūfî dünya” kavramlarını karşılaştırır. Bu bağlamda Izutsu, sūfilerin zikir ve murâkabe gibi ruhanî pratiklerle ulaşmaya çalıştığı bilinç durumlarını, farklı kültürlerdeki mistik deneyimlerle ilişkilendirerek değerlendirir.

[1] İbrahim Kalın, “Izutsu, Toshihiko”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/553.

İkinci bölüm (s. 79-122) ise “Varoluşsal Tezahürün Metafiziziği” başlığını taşımakta olup doğrudan varlık kavramının felsefi analizine odaklanır. İzutsu, burada İslâm felsefesinin temel sorunlardan biri olan varlık ile mâhiyet ayrımını ayrıntılı bir biçimde ele alır. İlk olarak İbn Sînâ’nın (öl. 428/1037) varlık anlayışını irdeleyen yazar, ardından Şihâbüddin es-Sühreverdî’nin (öl. 587/1191) “ışık” metafiziği bağlamında mâhiyet (öz) merkezli yaklaşımına ve varlığı ikincil konumda değerlendiren tavrına değinir. Yazar, varlığın bizâtihi metafizik hakikat olduğunu ve tüm tekil varlıkların bu hakikatin tezahürleri sayıldığını vurgulayan bu öğretiyi ayrıntılı bir biçimde çözümler. Bunu yaparken Molla Sadrâ’nın (öl. 1050/1641) vücudun asli oluşu doktrinine de göndermede bulunur. Böylece İbn Sînâ’dan Sadrâ’ya uzanan varlık merkezli metafizik anlayışın kapsamlı bir panoramasını sunar. İkinci bölümde ayrıca, tasavvufî deneyim ile varlık felsefesi arasındaki ilişki tartışılır. Bu bağlamda İzutsu, fenâ ve bekâ kavramlarına temas ederek sûfinin yaşadığı dönüşümün ontolojik boyutlarını açığa kavuşturur.

İzutsu, bu kitabı ele alırken temel amacının İslâm düşüncesini yalnızca kendi sınırları içerisinde değil, aynı zamanda Doğu felsefesi geleneği bağlamında daha geniş bir perspektiften yeniden yorumlamak olduğunu ifade eder. Bu çerçevede, Ortadoğu, Hindistan ve Çin gibi Doğu düşünce alanlarının modern dönemde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan yazar, eseri İslâm düşüncesini Doğu düşünce geleneği ve kültürünün önemli bir bileşeni olarak gelecekte Japon halkının bilinç dünyasında konumlandırmak amacıyla kaleme alır. Eserin hedefi, İslâm düşüncesinin belirli yönlerini açıklamaktan ziyade; bu düşünceye âşina olmayan, ancak Hint ve Çin felsefesiyle ilgilenen okuyuculara onun mahiyetine dair temel bir kavrayış kazandırmaktır. Öte yandan eser, İslâm düşüncesinin derûnî boyutunu, mistik öznenin “cogito”su ekseninde değerlendirilmek suretiyle vahdet-i vücûd teorisini tarihsel ve felsefî açılardan ayrıntılı biçimde tahlil etmeyi amaçlamaktadır. Yüzyıllar boyunca şekillenen İslâm metafiziğinin temel formunu inceleyen eser, aynı zamanda Batı merkezli felsefi paradigmalara kurduğu diyalog ve Meiji dönemi Japon yorumları üzerinden önerdiği yeni hermenötik model sayesinde geleneksel İslâm perspektifinin evrensel varlık tecrübesiyle nasıl yeniden yorumlanabileceğini ve kültürlerarası etkileşim alanında nasıl bir köprü işlevi görebileceğini ortaya koymaktadır (s. 10-12).

İzutsu, eserin giriş kısmında mistisizmin çok katmanlı doğasını açıklığa kavuşturmak amacıyla “mistisizm” ve “İslâm mistisizmi” terimlerinin etimolojik tartışmalarını kısaca ele alır. Ardından İslâm düşüncesinin köklerine değinerek XII. yüzyıldan itibaren tasavvuf ile felsefenin kesiştiği dönemde filizlenen yeni boyuta kadar uzanan tarihsel süreci bütüncül bir şekilde sunar. Yazar, mistisizm kavramının etimolojik olarak Doğu dillerindeki “gizlilik” ve “sessizlik” anlamlarını içermesi nedeniyle tam bir karşılığının bulunmadığını belirtir. Bu noktadan hareketle müellif, İslâm mistisizmine özgü tasavvufî deneyim ile Batı’nın rasyonal düşüncesi arasında tarihsel ve kavramsal bir gerilimin varlığına işaret eder. Bu

çerçevede Izutsu, özellikle Sühreverdi ve Molla Sadrâ'nın sentezci yaklaşımlarını örnek göstererek irfan felsefesinin doğuşuna ilişkin temel perspektifler ortaya koyar. Ona göre tasavvuf ve felsefe, farklı kökenlere dayansalar da İslâm düşünce tarihinde bir etkileşim içerisinde olmuş ve bu etkileşim sonucunda tasavvuf, Yeni-Platonculuk ile Aristotelesçi felsefenin etkilerini içselleştirerek kendine özgü bir metafizik yapı geliştirmiştir (s. 13-19).

Izutsu'nun düşüncesinde mistisizmin özü, gerçekliğin çok katmanlı yapısının idrak edilmesine dayanır. O, insan bilincinin derinliklere uzanan yapısı ile bu çok katmanlı gerçeklik arasında doğrudan bir tekabüliyet bulunduğunu belirtir. Ona göre yüzeysel farkındalık yalnızca dışsal boyutu kavrarken derin farkındalık, gerçekliğin içsel katmanlarının idrakini mümkün kılar. Bu nedenle mistik tecrübenin özünde özne-nesne ayrımı anlamını yitirir. Bilincin derin boyutlarının açılması ise sıradan bilinç hâlinin aşılmasını gerektirdiğinden, Zen-Budist zazen, Hindu yoga-sı, Konfüçyüsçü sessiz oturma, Batı'daki contemplatio ve Budizm'deki samādhi gibi özel disiplinler aracılığıyla bu bilinç hâline ulaşılmaya çalışılır. Izutsu, bu tekniklerin ortak yönünü dikkatin tek bir noktada yoğunlaştırılmasıyla duyulardan ve akıldan uzaklaşılarak daha deneyimsel bir bilişsel boyuta geçiş sağlanması olarak görür. Yazara göre bu bilinç hâli, tasavvuf dahil olmak üzere birçok mistik gelenekte "Mutlak" veya "Gerçek Varlık" olarak adlandırılan katmanın açığa çıkmasına imkân verir. Tasavvufun diğer mistik geleneklerden farkını, ezoterik bir alan olmaktan ziyade doğrudan yaşantılanabilir ve pratik yönelimli bir içsel deneyim sunmasında gören Izutsu, Necmeddîn-i Kübrâ'yı sûfi tecrübeyi fenomenolojik bir yaklaşımla analiz eden ve bu bağlamda sûfi bilinç teorisi geliştiren ilk isim olarak öne çıkarır. Öte yandan müellif, insan bilincinin çok katmanlı yapısının sembolik imgeler ve arketipler aracılığıyla işleyen dinamik bir süreç olduğunun altını çizerek sûfizm ile şamanizm arasındaki benzerliklere dikkat çeker. Bu bağlamda Izutsu, sûfiliği sistematik ve metodik uygulamalarla bilinç derinliklerini keşfetmeye yönelen, ruhun dönüşümünü sağlayan çok katmanlı bir mistik pratik olarak değerlendirir (s. 22-30).

Daha sonra Izutsu, İslâm felsefesinde ruhun, bilinç yapısının en derin katmanı olarak nasıl kavramsallaştırıldığını ele alır. Bu bağlamda ruhun madde-ötesi bir öz olarak İbrahîmî dinlerdeki yerini, Japonca "kokoro", Jung'un kolektif bilinçdışı ve Budist ârya-vijñāna öğretisi gibi benzer kavramlarla irdeleyerek karşılaştırmalı bir çerçeve sunar. Ardından bilincin iki nefis anlayışı olan ego-benlik ve ruhî benlik kavramlarını tanımlamaktadır. Hemen sonrasında sûfi pratiklerinin, ego merkezli benliğin kademeli olarak çözülmesi ve latîf ruhun keşfi süreciyle nasıl metafizik kurtuluşa ve gerçek varlığın deneyimine götürdüğünü açıklar. Ona göre bu pratik "ego bilincine dayalı dış algı organlarının çalışmasının durdurulduğu ve iç algı organlarının mümkün olan en saf hâliyle çalışmasının sağlandığı, böylece bilincin derinliklerinde saklı olan ilâhî "Ben" in farkındalığına kademeli olarak ulaşıldığı bir bilinç dönüşümü yoludur" (s. 31-35).

Sûfi bilincinin yapısına dair bölümde İzutsu, sûfi geleneğinde insan bilincinin beş katmanlı bir yapısını ele alır. En dışta yer alan “nefs-i emmâre” arzuların ve tutkuların esiri olan emir verici ruhsal düzeyi, ardından “nefs-i levvâme” eleştirel vicdan katmanı, üçüncü aşamada “nefs-i mutmainne” huzur ve sükûnet yayan dingin ruh hâli, dördüncü katmanda “ruh” adıyla kalp-merkezli ilâhî bilincin yansımaları, en içte ise “sır” mutlak gerçeklik bilgisinin bulunduğu en gizli katmanı temsil eder. Yazara göre sûfi pratikler, meditasyon ve nefis terbiyesi yoluyla bireyi kademeli olarak bu katmanlar arasında yükselterek benlik-özne ayrımının aşılması ve varlığın katmanlarında “Gerçek Varlık”la birleşme tecrübesine imkân tanır. Sûfilerin insan bilincini beş aşamalı yapısal bir model şeklinde tasnif ederek geliştirdikleri bu derinlik bilincini müellif, Budist Yogâcâra okulunun yüzeyden derinlere doğru ilerleyen zihinsel katman anlayışıyla kıyaslar (s. 35-45).

Izutsu, ruhun dönüşümünü sağlayan “zikir” adı verilen tefekkür tekniğinin İslâm mistisizmindeki özgün işleyişini ortaya koyar. Zaman içinde sistematik bir iç-dış arınma yöntemine dönüşen zikir ve tefekkür pratiğinin, bilinç katmanlarında nasıl imgeler oluşturduğunu ele alır. Başka bir ifadeyle tasavvufi tefekkür sürecinde derin bilincin imgelerle dolu olduğunu ve bu imgelerin müride, bir müridin rehberliğiyle anlam kazandırdığını ifade eder. Bu bağlamda yazar, özellikle Necmeddîn-i Kübrâ’nın yaklaşımına dikkat çeker. Kübrâ’ya göre söz konusu imgeler, müridin tasavvufi yolculukta hangi aşamada bulunduğunu anlamada önemli bir işlev görür. Onun bilinç süreçlerine dair sembolik ve mistik tasvirleri, müridin zikir ve tefekkür aracılığıyla aşama aşama nefsi engelleri aşarak ilâhî hakikate ulaşma sürecini açıklamaktadır. Ayrıca Kübrâ’nın betimlemelerinde, bilinç katmanlarının renkleri ve imgeler aracılığıyla tecrübe edilmesi, “Gerçek Ben”e ulaşma ve mistisizminin en yüksek mertebesine erişme yolundaki içsel dönüşümün tasviri olarak öne çıkar (s. 45-56).

Daha sonra kitapta zikir pratiğinde bilincin, hakiki benliğin tecellisi olarak “Gerçek Benlik”e ulaşmasının tasavvufi bağlamda nasıl kavramsallaştırıldığı açıklanır. Bu tecrübe, metaforik olarak Tanrı’nın yansıması şeklinde betimlenir ve Tanrı ile insan arasındaki ilişkinin yatay bir diyalog, yani “ben-sen” tecrübesi olarak anlaşılmasına imkân tanır. Böylece söz konusu diyalog, sûfinin Tanrı’yı hem kendinde hem de her şeyde görmesini sağlayan bir mistik birlik anlayışını temsil eder. İzutsu, bu anlayışın şiir diliyle nasıl dile getirildiğini, Hallâc (öl. 309/922) ve Mevlânâ (öl. 672/1273) gibi sûfilerin sözlerinde nasıl yansıdığını ele alarak “ben-sen” ilişkisinin, sûfizmin nihai hedefi olan hakiki varlık durumuna ulaşmanın merkezinde yer aldığını belirtir. Sûfi teoriye göre Tanrı’nın benlik ötesi metafizik alanında “ben” olarak var olmak mümkün değildir. Bununla birlikte deneyimsel düzlemde Tanrı ile insan arasındaki karşılıklı ilişki ve diyalog aracılığıyla hakiki benlik idrak edilebilir. Diğer bir ifadeyle tasavvufi tecrübenin son aşamasında birey, Tanrı’nın kendini tezahür ettirdiği “ilâhî ben” olarak adlandırılan varoluşsal bir farkındalık düzeyine ulaşır. Bu süreçte, tüm varlık ve bireysel benlik mutlak hiçliğe

indirgenirken, bu hiçlik aynı zamanda tüm varoluşun kaynağına dönüşür. Böylece sûfi, “mistik özne” olarak tanımlanan yeni bir benlik bilincine erişir (s. 56-60).

Izutsu, “Tasavvuf ve Felsefi Düşünce” başlığı altında (s. 61-65), tasavvufi eğitimin nihaî aşamasında sûfi öznenin oluşumunu ve bu öznenin felsefi düşünceyle ilişkisini ele alarak “ilâhî biz”in mutlak farkındalığına erişen mistik öznenin felsefi düşünceye yöneliş sürecini açıklar. O, sûfi tecrübesinde bilincin katmanlarını açığa çıkararak varoluşun hakikatine dair metafizik ve ontolojik bir tefekkür alanı oluşturduğunu, bu sürecin ise dilsel ve algısal sınırların ötesine geçerek insanın varlığı doğrudan kavrama çabasıyla felsefi bir temele oturduğunu ortaya koyar. Yazar “Bilincin Sıfır Noktası” başlığı altında (s. 65-68) ise bilincin yüzeysel düzeydeki gerçeklik anlayışından bilincin derin katmanlarına uzanan bir dönüşüm sürecini ele alır. Izutsu, bu süreci tasavvuf terminolojisiyle ilişkilendirerek “fenâ fillâh” kavramı üzerinden benlik ve nesne arasındaki sınırların ortadan kalkmasını, böylelikle ontolojik olarak mutlak hakikatin idrakini irdelemeye çalışır.

Müellifin “Bilinç ve Varoluşun Yapısal Modeli” başlıklı bölümde (s. 68-69) geliştirdiği yaklaşım, bilinç durumlarını ve varoluşun katmanlı yapısını tasavvufi düşünceyle ilişkilendirerek üçgen formunda kavramsallaştırır. Burada en alt düzey, fenomenal dünyanın somut nesnelerini temsil ederken, üst katman bilinç düzeyinde varoluşun giderek incelindiği bir süreci ifade eder ve zirvede mutlak hiçlik, yani bilincin ve varoluşun “sıfır noktası” yer alır. Bu yapı, bireyin deneyimsel yolculuğunu hem yükseliş (urûc) hem de iniş (nüzûl) hareketleriyle açıklar. Söz konusu hareket, “her şeyi süpürüp atma” ve “her şeyi yeniden inşa etme” gibi metaforlarla, kişinin bilinç katmanları arasındaki geçişlerini betimler. Izutsu, bu döngüsel hareketi tasavvufi “fenâ” ve “bekâ” kavramlarıyla, Jodo Shinshû’daki aydınlanma anlayışıyla ve Budist düşüncedeki benlik dönüşümüyle irtibatlandırarak bilincin mutlak hiçlikte eriyip yeniden fenomenal varoluşa dönen devinimsel bir süreç olduğunu, bilincin ve varoluşun karşılıklı etkileşim içinde tamamlayıcı ve ikili bir yapı arz ettiğini ileri sürer.

Izutsu, “Felsefi Öznelliğin Kurulması” ve devam eden kısımlarda (s. 70-77) varoluş ile bilincin yapısını İslâm tasavvufu, özellikle de İbnü’l-Arabî’nin “vahdet-i vücûd” anlayışı çerçevesinde çözümlemeye ve bunu Batı felsefesi ile mistik gelenekler arasında köprü kurarak yorumlamaya çalışır. Ona göre bilincin zirvesinde yer alan “mistik özne”, fenomenal dünyanın ötesine geçerek Mutlak Bir’le özdeşleşir. Bu nokta, İbnü’l-Arabî’nin “ehadiyye” ve “vahidiyye” kavramlarıyla ifade ettiği, aşkın ve içkin boyutları bir arada barındıran nihaî varlık alanını temsil eder. Yazar, üçgen modelinde bu süreci betimleyerek en alt düzeyde fenomenal çokluk dünyasını, orta düzeyde “âlem-i misal”i ve zirvede ise mutlak hiçlik boyutunu konumlandırır. Böylelikle insan bilincinin, Tanrı-bilinç ilişkisinde döngüsel bir şekilde yükseliş (urûc) ve iniş (nüzûl) hareketleriyle işlediğini ortaya koyar. Bu yaklaşım, yalnızca İbnü’l-Arabî’nin varlık tasavvurunu değil, aynı zamanda

Vedanta, Budizm ve Taoizm gibi farklı geleneklerdeki mutlak hakikat deneyimleriyle de irtibatlandırılarak, metafizik bilincin kendi sınırlarını aşarak yeniden fenomenal dünyada tecelli etmesini açıklar. Müellif, bu çerçevede Tanrı'nın bilinemezliği ile onun fenomenal dünyadaki yansımaları arasındaki gerilimi felsefî bir öznenin inşasıyla ele alır ve bu inşayı "a'yân-ı sâbite" kavramı üzerinden ontolojik bir model olarak yorumlar. Böylece bilincin, metafizik öznenin ve varoluşun dinamik bütünlüğünü kuramsal olarak temellendirir.

İkinci bölüm, "Varlığın Zuhurunun Metafiziği" adını taşır ve doğrudan varlık kavramının felsefî analizine odaklanır. Giriş bölümünde Kakuzō Okakura'nın (öl. 1863-1913) "Asya birdir" ifadesinden hareketle Doğu felsefesinin yalnızca Hindistan ve Çin ile sınırlı olmadığı, aynı zamanda İslâm düşünce alanını da kapsayan bütüncül bir yapı arz ettiği ortaya konur. Bu çerçevede yazar, çalışmasının İslâm felsefesinin seçili bir kesitine odaklandığını, fakat bunu Doğu felsefesinin organik bütünlüğü içinde yeni bir perspektifle ele almayı hedeflediğini belirtir. İslâm düşüncesinin tarih boyunca pek çok özgün felsefî ekol ortaya koyduğunu ifade eden müellif, İbnü'l-Arabî'nin düşüncesinin Sadreddin Konevî (öl. 673/1274) ile sistematik bir ontolojik yapı kazandığını ve bu çizginin özellikle İran'da Molla Sadrâ olarak bilinen Sadreddin Şîrâzî (öl. 1050/1641) gibi şahsiyetlerle zirveye ulaştığını ve günümüzde de etkisini sürdürdüğünü dile getirir (s. 81-83).

"Varoluş Kavramı ve Varoluşsal Gerçeklik" başlığı altında, varlık (vücûd) kavramı, metafizik bir hakikat olarak ele alınır. Bu anlayışta bir şeyin gerçekten "var" olabilmesi için onun özsel bir varoluş temeline dayanması gerekir ve bu öz, yaratılışın ilk kaynağı olan Mutlak Varlık ile ilişkilidir. Bu bağlamda varoluşun kaynağı, İslâm düşüncesiyle birlikte Çin felsefesinde de özellikle Yi Ching'deki Qian ve Büyük Qian gibi ilk ilke figürleriyle açıklanır. Dolayısıyla hem İslâmî düşüncede hem de doğu mistisizmlerinde bireysel varlıklar, özsel bir kaynağın izdüşümü olarak düşünülmekte, bu özsel varlık anlayışı ise modern felsefî varlık tartışmalarından farklı olarak doğrudan yaratıcı bir kaynağa ve onun aşkın enerjisine dayandırılır (s. 83-85).

"İbn Sînâ'nın Mümkün Varlık Teorisi" başlıklı kısımda, İbn Sînâ'nın ontolojik yaklaşımı, varlığın mâhiyetle ilişkisi üzerinden ele alınarak Batı skolastik düşüncesine kadar uzanan etkileriyle tartışılmaktadır. İbn Sînâ'nın "varlığın mümkünlüğü" anlayışı, varlığı mâhiyetinden ayıran özsel bir yapı olarak konumlandırırken; bu görüş, Thomas Aquinas (öl. 1274) gibi Batılı düşünürler tarafından da temel alınmış ve çeşitli açılardan eleştirilmiştir. Bu çerçevede varlık, mâhiyete yüklenmiş olgusal bir nitelik olarak değil, metafizik bir gerçeklik düzeyinde özne-varlık ilişkisini içeren dinamik bir alan olarak değerlendirilir. Sühreverdi'nin işrak felsefesi perspektifiyle varlık, sadece kavramsal bir mefhum değil, "varoluşsal gerçeklik" olarak kabul edilir. Böylece varlık, özsel bir kavram olmaktan çıkarak

kendinde ve bilince yansıyan bir hakikat olarak metafizik bir düzlemde yeniden tanımlanır (s. 85-89).

“Bilincin Dönüşümü” başlıklı bölümde Izutsu, bilincin metafiziksel dönüşümünü ele alarak yüzeysel bilincin ötesine geçen derin bilincin, varoluşun hakikatine yönelişini tartışır. Ona göre sıradan bilinç, nesneleri özneye karşıt varlıklar olarak algımlarken; derin bilinç, bu ikiliği aşar ve özne-nesne ayrımını ortadan kaldırarak bütünsel bir varoluş deneyimine dönüşür. Bu noktada varoluş, metafizik gerçekliğin doğrudan tecrübesi hâline gelir. Burada Izutsu, İbnü'l-Arabî, Sühreverdi ve Haydar el-Âmülî (öl. 787/1385'ten sonra) gibi İslâm düşünürlerinin yaklaşımlarını bir araya getirerek, varoluşun yalnızca zihinsel bir önerme değil, mistik sezgiyle kavranan bir “varlık gerçekliği” olduğunu savunur. Bu çerçevede Platon'un (m.ö. 427-347) mağara alegorisinden Vedanta'nın Brahman anlayışına, İslâm metafiziğinden Budist ve Şîî geleneklere kadar uzanan geniş bir perspektifle bilincin ışığa yönelişinin karanlık ve yanılsamaları aşarak metafizik hakikatin tezahürünü mümkün kıldığını ileri sürer (s. 90-96).

“Bilincin Fenâsı ve Bekâsı” başlıklı bölümde (s. 96-100) Izutsu, varlık monizmi perspektifinden bilincin dönüşümünü, fenâ ve bekâ kavramları üzerinden ele alır. Ona göre fenâ, egonun çözülmesini ve bilincin bölünmemişliğe geri dönmesini ifade ederken; bekâ, bu dönüşümün ardından bilincin Mutlak Varlık ile uyumlu kalıcı bir idrak düzeyine ulaşmasını temsil eder. Yazar, bu süreci Doğu mistisizmi, özellikle Zen Budizm'deki “maya-yu” ve “yu-ichi” kavramlarıyla ilişkilendirerek bilincin derinleşmesiyle özne-nesne ayrımının ortadan kalktığını ve varlığın bütünlüğünün doğrudan tecrübe edildiğini belirtir. “Varoluşun Fenâsı ve Bekâsı” başlıklı bölümde ise müellif, bilincin dönüşümünü varlık tecrübesi bağlamında tartışarak fenâ ve bekâyı yalnızca tasavvufî değil, aynı zamanda ontolojik ve metafizik boyutlarıyla yorumlar. Ona göre fenâ, öznenin ben-merkezli bilincinin çözülerek varoluşun mutlak birliğinde erimesini, bekâ ise bu çözülmenin ardından yeniden doğan bilinçle varoluşun hakikatiyle uyumlu bir varoluş biçimine ulaşmayı ifade eder. “Fark” ve “cem” kavramlarından yola çıkarak ayrılma ve birleşme süreçlerini betimleyen Izutsu, bu dönüşümü yalnızca mistik bir deneyim olarak değil, varoluşun metafizik gerçekliğini açığa çıkaran bir bilinç hâli olarak görür. Bu bağlamda fenâ, bilincin özsel ayrımların ötesine geçip “Mutlak Bir” ile bütünleşmesini sağlarken; bekâ, bu bütünleşmeden sonra fenomenal dünyada yeni bir bilinçle varoluşun çokluğunu tecrübe etmeyi temsil eder. Izutsu, bu süreçleri Doğu düşüncesi arasında kurduğu köprüyle tasavvufu, Vedanta, Taoizm ve Zen Budizmi gibi geleneklerle ilişkilendirerek bilincin metafiziksel evriminin evrensel bir yapı arz ettiğini ortaya koyar (s. 101-106).

“İnsanın Üç Aşaması” başlıklı bölümde (s. 106-110) Izutsu, insanın varlık algısını ve bilinç düzeyini İslâm düşüncesi bağlamında Haydar Ahmedî'nin sınıflandırmasına dayanarak üç kategoride ele alır: “Meslekten olmayanlar” (avâm),

duyusal ve yüzeysel gerçeklikle sınırlı kalarak varlığın özüne nüfuz edemeyenlerdir; “seçilmişler” (havâs), sezgisel kavrayışa sahip olup derin bir varlık bilincine ulaşanlardır; “seçilmişlerin seçilmiş” (havassü’l-havâs) ise akıl ve sezgiyi aşarak, fenâ ve bekâ tecrübeleriyle Mutlak Bir’in hakikatine erişen, varlıkların özündeki ilâhî sırâ vâkıf olanlardır. Yazar, bu sınıflandırmayı kullanarak fenomenal dünyanın yalnızca yüzeysel görüntülerine takılıp kalan bilinç ile metafizik hakikati kavrayan derin bilinç arasındaki farkı ortaya koyar. Bu bağlamda “benlik durumu”na saplanmış bilincin yanılsamalar ürettiğini, buna karşılık yüksek mertebedeki bilincin özne-nesne ayrımını aşarak varoluşun birliğini tecrübe ettiğini vurgular. Böylece müellif, İbnü’l-Arabî’nin “vahdet-i vücûd” anlayışını Vedanta ve Budist düşüncesindeki benzer metafizik görüşlerle ilişkilendirerek insanın bilinç yolculuğunu ontolojik bir yükseliş süreci olarak yorumlar.

“Varoluşun Tezahürü” başlıklı kısımda (s. 110-115) Izutsu, varlığın kendi kendini açığa çıkarması anlamına gelen “tezâhür” (*tecellî*) kavramını, İbnü’l-Arabî’nin metafizik görüşleriyle irtibatlandırarak ele alır. Ona göre varlık, mutlak hiçlikten ortaya çıkarak kendi özsel dinamikleriyle tezahür eden bir gerçekliktir. Bu süreç, İslâm metafiziğinde “vücûd” kavramıyla, Vedanta’da ise “adhyâsa” ve “Saguna-Brahman” gibi terimlerle ifade edilmiştir. Yazar, bu açılımın yalnızca bir yaratılış veya sudûr öğretisi olmadığını, varlığın kendi içsel hareketiyle sonsuz biçimlerde kendini dışı vuran yaratıcı bir süreç olduğunu ifade eder. Ayrıca “a’yân-ı sâbite” kavramı üzerinden varlığın, Tanrı’nın ilmindeki ezeli suretlerden fiilî varoluşa dönüşümünü açıklarken, fenomenal dünyanın bu ilâhî özün perdeli bir yansıması olduğunu belirtir. “Varoluşun Tezahürüne İlişkin Yapısal Çalışmalar” başlıklı bölümde (s. 115-122) ise müellif, varoluşun tezahür sürecini İbnü’l-Arabî’nin metafiziği çerçevesinde ele alarak “saf varoluş”un tecellî etmemiş hâlimden başlayıp çoklu varlık düzeylerine açılan dinamik bir yapı olarak yorumlar. Izutsu, bu süreci Vedanta ve Mahayana Budizmi’nde yer alan bazı kavramlar ile ilişkilendirerek metafizik bir perspektif ortaya koyar. Yazar, varoluşun tezahür sürecini hem zamansal hem de zamansız boyutlarıyla irdeleyerek “feyz” (kutsal taşma), “nefes-i rahmanî” ve “mandala” gibi kavramları hermenötik bir bütünlük içinde yorumlar.

İncelenen eserin bölümler arası dağılımı dikkate alındığında, birinci bölümün yaklaşık yetmiş, ikinci bölümün ise kırk sayfadan oluştuğu görülmektedir. Bu durum, çalışmada ağırlığın birinci bölümde toplandığını ve yazarın eserin temel tartışmalarını bu bölümde derinleştirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte, içindekiler kısmında ikinci bölümden sonraki başlıkların sayfa numaralarıyla örtüşmemesi, kitabın Japonca özgün adının (イスラーム哲学の原像) jenerik kısmında yer almaması ve dizin bulunmaması, eserin yapısal bütünlüğünü olumsuz yönde etkileyen eksiklikler olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, s. 53’te “görüntüdür”, s. 55’te “Şahsu’l-ennvari”, s. 59’da “sayılmıştır”, s. 60’ta “Bayazid-i Bastamî”, “Enel’Hakk”, s. 87’de “şunları söyler: şunları söyler:”, s. 91’de “açıklaya çalışacağım” ve s. 98’de “fenaü’l-fena” gibi çeşitli yazım ve ifade hataları, met-

nin editöryal açıdan daha titiz bir gözden geçirmeye ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır.

Buna karşılık, anlaşılması güç kavramların ve farklı mistik geleneklerde kullanılan terimlerin çevirmenler tarafından açıklanarak okuyucuya sunulması, eserin olumlu yönünü oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, eserin anlaşılabilirliğini artırmakta ve metni yalnızca akademisyenlere değil, daha geniş bir okur kitlesine de hitap eder hâle getirmektedir. Eserde belirli bilgilerin çeşitli bölümlerde yinelenmesi gözlemlenmektedir; ancak bu durum, konunun kapsamı ve ele alınışı biçiminden kaynaklanan doğal tekrarlar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, metinde yer alan yazım ve ifade hatalarının sınırlı sayıda olması, çalışmanın genel akademik değerini düşürmemektedir.

Tüm bu hususlara rağmen eser, tasavvuf ve İslâm düşüncesi alanında araştırma yapanlar için hem içerik hem de yöntem açısından dikkate değer bir örnek teşkil etmekte, benzer nitelikteki çalışmalar için yol gösterici bir model sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, literatüre anlamlı bir katkı sağlamakta ve akademik açıdan önemli bir referans kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle eser, İslâm düşüncesine ilgi duyan araştırmacılar için vazgeçilmez bir başvuru niteliği taşımaktadır. Netice itibarıyla Toshihiko Izutsu'nun *Tasavvufun Özü* adlı eseri, akademik dünyada disiplinler ve kültürler ötesi bir etki ortaya koyarken, kültürel düzlemde ise Doğu-Batı düşünce dünyası arasındaki anlayışa da katkılar sunmaktadır. Ayrıca eser, İslâm düşüncesinin felsefî birikimini, bir Japon düşünürün kalemiyle uluslararası alana tanıtması bakımından âdeta bir kültür hazinesi değerini taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Izutsu, Toshihiko. *Tasavvufun Özü*. çev. Naoki Yamamoto-Nadide Doğru. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. baskı, 2025.
- Kalın, İbrahim. "Izutsu, Toshihiko". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 23/552-553. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.